

Comparative Analysis of the Status of Women and Families in the Vision Documents of Iran and Developing Countries

Leila Falahati*

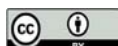
Abstract

Rapid developments in social policy, particularly in the areas of family, women, and children, have elevated the importance of these issues in national and international documents of various countries. The aim of this study is to conduct a comparative examination of the position of women and families in the vision documents of Iran and the countries of China, Saudi Arabia, Egypt, Qatar, Zambia, and Kenya using thematic analysis. The findings indicate that three main themes are emphasized in the documents of these countries, particularly regarding family and women. First, family as the core of social development, with a focus on supporting family structures, childcare, and eldercare, is highlighted in many developing countries. Second, the empowerment of women through legal reforms, improved labor rights, and strengthening women's political and economic participation in the workforce and politics is given attention. Third, social support for families, including financial, demographic, and welfare policies, is designed in different countries to reduce poverty and assist low-income and elderly households. Compared to other countries, Iran shows weaknesses in developing measurable indicators for family and women policies and places greater emphasis on the cultural and value-based dimensions of family, as well as on women's roles with a focus on motherhood. Overall, different countries have applied comprehensive supportive policies for families and women, particularly across economic, social, and cultural dimensions, although their approaches vary depending on the type of welfare regime and economic conditions.

* Associate Professor of Women's Studies, Institute of Cultural and Social Studies, Tehran, Iran,

Falahati@iscs.ac.ir, ORCID: 0000-0003-1423-6412

Date received: 23/01/2025, Date of acceptance: 02/06/2025

Keywords: Women, Family, Social Policy, Development Vision, Planning.

Introduction

Rapid developments in social policy, particularly concerning family, women, and children have elevated these issues within national and international policy documents. Family policies in developed countries are now regarded as core areas and among the fastest-growing components of social expenditure. Nonetheless, there remain substantial challenges in designing family policy models that are adaptable across different contexts and time periods. Developing countries, including Iran, therefore face the task of formulating context-sensitive policies to improve the status of women and families in the face of social, cultural, and economic change. The family, as a fundamental social unit, occupies a prominent place in Iran's higher-level documents: notably, Article 10 of the Constitution and the Islamic-Iranian Model of Progress underscore the family's critical role in preserving and advancing societal culture. These documents promote the family as the core of social development and place special emphasis on women's roles, particularly motherhood and marital responsibilities. This study compares the position of women and the family in Iran's vision document with those in selected developing countries, identifying and analysing the various dimensions of family- and women-related policies. The comparative analysis aims to generate evidence to inform the improvement of Iran's policies and to assess the practicality of transferring or localizing elements of other countries' policy models. The study focuses on the Islamic-Iranian Model of Progress, a long-term roadmap (approximately fifty years) grounded in theological principles, sociological considerations, and value commitments. Governance approaches exert significant influence on family policy. Historically, family policies have evolved to address challenges such as gendered role expectations, access to education, and income security. Functionalist theories regard the family as a foundational institution that sustains social stability; Parsons' functionalist model, for instance, highlights complementary gendered roles and a traditional division of labour within the household. From an Islamic perspective, exemplified by thinkers such as Morteza Motahhari, the vitality of the family rests on affection and unity rather than transactional relations. This analytical framework supports the family structure while also recognising global trends, such as the rise of single-parent households and the increasing burden of eldercare that inform the comparative analysis of vision documents across countries. Family and women-

related policies have been shaped by historical, cultural, and political forces. After World War II, industrialised countries implemented family policies aimed at raising fertility and ensuring economic welfare; these policies often privileged the male breadwinner model and confined women's roles to domestic spheres. Feminist movements of the 1960s and 1970s challenged these norms, advancing demands for gender equality, women's labour force participation, and expanded educational opportunities. Reviews of the literature indicate a strong emphasis on theoretical and interpretive work, with comparatively fewer studies offering measurable dimensions, operational criteria, or comprehensive models of an Islamic family with empirically testable structures and functions. This gap constitutes a major challenge for family studies in Islamic contexts.

Materials & Methods

This research employs document analysis and thematic analysis to examine vision documents from a purposive sample of Islamic and non-Islamic countries. The documents of Iran, China, Saudi Arabia, Egypt, Qatar, Zambia, and Kenya were analysed with respect to family and women-related sections. Thematic analysis followed Braun and Clarke's (2006) six-phase procedure: familiarisation with the data, generation of initial codes, identification of primary themes, reviewing and refining themes, and organising final themes into hierarchical levels (basic, organising, and overarching themes), followed by interpretive synthesis.

Discussion and Results

The analysis identified three overarching themes common across the studied documents: (1) Family as the core of social development; (2) Empowerment of women; and (3) Social support for families. Family as the core of social development: Policies emphasise support for family structures, childcare, and eldercare. Iran and Saudi Arabia, for example, promote family-centred lifestyles through incentives and cultural campaigns, whereas China and Kenya implement economic subsidies to reduce child-rearing costs. Eldercare receives varying attention: China and Qatar address it through long-term care services and financial support for family-based care. Empowerment of women: All countries prioritise women's empowerment, focusing on reducing gender discrimination and enhancing women's participation in the labour market and political life. Legal reforms in China, Saudi Arabia, and Kenya aim to improve women's employment rights.

Health services, particularly preventive and reproductive health feature prominently in China and Egypt, while education and employment opportunities for rural women are emphasised in several national plans. Social support for families: Social support measures fall into financial, demographic, and welfare categories. Financial supports include cash transfers and housing programmes, common in Saudi Arabia, Qatar and China. Demographic policies address fertility incentives and family planning, with China and Iran prioritising population growth while Zambia, Kenya and Egypt focus more on population control. Welfare initiatives seek to expand access to services and infrastructure, especially in underserved rural areas (e.g., Kenya and Zambia). Across countries, policies confront common constraints such as economic limitations and cultural resistance. While China and Saudi Arabia have advanced structured interventions for women's participation and family services, cultural norms and infrastructure deficits impede progress in other contexts.

Conclusion

Despite ideological differences among the countries studied, all prioritise family and women within their development agendas. China demonstrates strong provision of comprehensive services for families and women, including preventive health programmes and incentives for fertility and eldercare while Saudi Arabia has pursued policies that integrate cultural values with measures to increase women's economic participation. Iran's vision document places greater emphasis on cultural and Islamic values and on the role of motherhood, but it lacks clear, measurable indicators and specific policies for children and eldercare relative to the leading examples. Kenya and Zambia focus on poverty reduction and economic empowerment but show gaps in health and welfare provisioning compared to China and Saudi Arabia. Overall, the type of welfare regime shapes policy choices: conservative regimes (Iran, Saudi Arabia, Qatar) emphasise family reinforcement and cultural values, whereas other regimes prioritise different mixes of welfare and empowerment due to fiscal and political constraints. The findings suggest that Iran would benefit from adopting a more integrated, measurable, and adaptable policy framework, drawing selectively on international best practices while preserving cultural and religious values. Given Iran's long-term vision horizon, particular attention should be paid to policies for children and the elderly, and to the development of measurable indicators aligned with international standards to monitor progress.

Bibliography

- Abd al-Ati, H. (1977). *The family structure in Islam* (pp. 148-165). Baltimore, MD: American Trust Publications
- An-Na'im, A. A. (2006). Shari'a and Islamic Family Law: Transition and Transformation. *Ahfad Journal*, 23(2), 2-30.
- Ahmad, K. (1974). *Family life in Islam*. Islamic Foundation.
- An-Na'im, A. (Ed.). (2002). *Islamic family law in a changing world: A global resource book* (p. 159). London: Zed Books.
- Arab Khorasani, S., & Sadat Hosseini, F. (2021). The Semantic Transformation of the Family in the Higher-Level Documents of the Islamic Republic of Iran. *Sociological Studies (Formerly Social Sciences Letters)*, 28(2), 287-311. (DOI): 10.22059/jsr.2022.88949 [in Persian]
- Arsic, J., & Jerinic, J. (2024). Going back to the drawing board: The picture of family support in European constitutions. *Children and youth services review*, 159, 107489.
- Bambra, C. (2007). Going beyond the three worlds of welfare capitalism: regime theory and public health research. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 61(12), 1098-1102. <https://jech.bmj.com/content/61/12/1098.info>
- Bowen, D. L. (2004). Islamic law and the position of women. *Islam and social policy*, 14-44. <http://dx.doi.org/10.2307/j.ctv17vf6q5.5>
- Chin, M., Lee, J., Lee, S., Son, S., & Sung, M. (2012). Family policy in South Korea: Development, current status, and challenges. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 53-64. <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9480-1> <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9480-1>
- Chung, W. Y., Yeung, W. J. J., & Drobnič, S. (2021). Family policies and care regimes in Asia. *International Journal of Social Welfare*, 30(4), 371-384. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12512>
- Coontz, S. (2016). *The way we never were: American families and the nostalgia trap*. Hachette UK.
- Daly, M., & Ferragina, E. (2018). Family policy in high-income countries: Five decades of development. *Journal of European Social Policy*, 28(3), 255-270. <https://doi.org/10.1177/0958928717735060>
- Daly, M., & Ferragina, E. (2018). Family policy in high-income countries: Five decades of development. *Journal of European Social Policy*, 28(3), 255-270. <https://doi.org/10.1177/0958928717735060>
- Emami, S. M. (2021). From Passive Defense to Cultural Security, Existing and Desirable Policies and Measures of the Islamic Republic of Iran: with Emphasis on the Basic Document of the Iranian Islamic Model of Progress. *Economic Security Studies Quarterly Journal*, 2(1), 119-154. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27831213.1400.2.1.6.2> [in Persian]
- Erfan Mansh , Iman.(2025) A Review and Analysis of the Islamic-Iranian Family Pattern in the Islamic Revolution Discourse. *Ma'rifat-e Farhangi Ejtemai*, 6(3), 5-26. <https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/en/node/225> [in Persian]
- Eydal, G. B., & Rostgaard, T. (2018). Introduction to the handbook of family policy. In *Handbook of family policy* (pp. 2-9). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781784719340.00007>

- Faruqi, L. I. A. (1978). An extended family model from Islamic culture. *Journal of Comparative Family Studies*, 243-256. <https://iiit.org/wp-content/uploads/2018/09/islamextendedfamily-1.pdf>
- Filgueira, F., Rossel, C. (2020). Family Policies Across the Globe. In: Nieuwenhuis, R., Van Lancker, W. (eds) *The Palgrave Handbook of Family Policy*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54618-2_10
- Gauthier, A. H., & Koops, J. C. (2018). The history of family policy research 11Anne H. Gauthier and Judith C. Koops. In *Handbook of family policy* (pp. 11-23). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781784719340.00009>
- Handel, G. (Ed.). (2011). *Childhood socialization*. Transaction Publishers.
- hasanzadeh, S. (2015). Reinforcing the Family in the Islamic Culture. *Quranic Knowledge Research*, 4(15), 45-68. doi: 10.22054/rjqk.2015.1030.
- Jary, D., & Jary, J. (1991). *HarperCollins dictionary of sociology*. (New York: HarperCollins).
- khodadadi Sangdeh , Javad, Nazari, Ali mohammad, Ahmadi, Khodabakhsh.(2025) The Indices of Family Wealth and Providing a Conceptual Model of the Islamic-Iranian Family: a Qualitative Research. *Ravanshenasi Wa Din*, 10(3), 25-40. <https://ravanshenasi.nashriyat.ir/node/406> [in Persian]
- Kleven, H., Landais, C., Posch, J., Steinhauer, A., & Zweimüller, J. (2024). Do family policies reduce gender inequality? Evidence from 60 years of policy experimentation. *American Economic Journal: Economic Policy*, 16(2), 110-149. DOI: 10.1257/pol.20210346
- Machado, A. C., Bilo, C., Soares, F. V., & Osorio, R. G. (2018). Overview of non-contributory social protection programmes in the Middle East and North Africa (MENA) region through a child and equity lens. <https://hdl.handle.net/10419/207167>
- Mallat, C., & Connors, J. F. (Eds.). (1990). *Islamic family law* (Vol. 3). BRILL.
- Mazzucato, V., & Schans, D. (2011). Transnational families and the well-being of children: Conceptual and methodological challenges. *Journal of Marriage and the Family*, 73(4), 704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00840.x>
- McLennan, Gregor, Allanah Ryan and Paul Spoonley (2000) *Exploring society: Sociology for New Zealand students*. (Auckland: Pearson Education New Zealand Limited).
- Mirhosseini, Z., & Khosravi Dehqi, K. (2024). Content Analysis of Higher-Level Documents and Policies Related to Women's Participation in the Economy. *Social Sciences Journal of Ferdowsi University of Mashhad*, 21(4), 31-70. doi: 10.22067/social.2023.82714.1354 [in Persian]
- Mitchell, B. A. (2019). Empty nest. *Encyclopedia of gerontology and population aging*, 288, 1-6. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_317-1
- Nilsen, A., & Brannen, J. (Eds.). (2012). *Transitions to parenthood in Europe: A comparative life course perspective*. Policy Press.
- Ooms, T. (2019). The evolution of family policy: Lessons learned, challenges, and hopes for the future. *Journal of Family Theory & Review*, 11(1), 18-38. <https://doi.org/10.1111/jftr.12316>

113 Abstract

- Osorio Gonnet, C. (2019). A comparative analysis of the adoption of conditional cash transfers programs in Latin America. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 21(4), 385-401.
- Parsons, Talcott (1951) The social system. (New York: Free Press).
- Piotrkowski, C. S., & Repetti, R. L. (2014). Dual-earner families. In *Women and the Family* (pp. 99-124). Routledge.
- Powers, D. S. (1993). The Islamic inheritance system: a socio-historical approach. *Arab LQ*, 8, 13. <https://doi.org/10.1163/157302593X00285>
- Prot, S., Anderson, C. A., Gentile, D. A., Warburton, W., Saleem, M., Groves, C. L., & Brown, S. C. (2015). Media as agents of socialization. *Handbook of socialization: Theory and research*, 276-300. <https://psycnet.apa.org/record/2015-05080-012>
- Robila, M. (2012). Family policies in Eastern Europe: A focus on parental leave. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 32-41. <https://doi.org/10.1007/s10826-010-9421-4>
- Sadeghi Fasaie, S., & Erfanmanesh, I. (2013). A Sociological Analysis of the Impacts of Modernization on the Iranian Family and the Necessity of Developing an Iranian-Islamic Model. *Women in Culture and Art*, 5(1), 63-84. 10.22059/jwica.2013.30353. [in Persian]
- Samavati, Z., Sotouti, J., & Zarang, M. (2016). An Analysis of the Position of Women and Family in Development Programs in the Higher-Level Documents of the System. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 8(2), 49-68. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/821580> [in Persian]
- Sana-gooyizadeh, M. (2022). Structural Modeling of the Functions of the Iranian-Islamic Family. *Psychology and Religion*, 15(2), 113-132. <https://srb.iau.ir/file/download/page/1732610762-67458acaba75a-8.pdf>
- Shariati, E. , Bahrami, L. and Safdarzadeh, S. F. (2023). An Analysis of Article 10 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran and the Application of its Standards to the Laws Governing the Family. *Public Law Studies Quarterly*, 53(1), 533-555. doi: 10.22059/jplsq.2021.309409.2547. [in Persian]
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review*, 37(1), 57-87. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x>
- Van Dijk, L., & Van Der Lippe, T. (Eds.). (2001). *Women's employment in a comparative perspective*. Transaction Publishers.
- Wennemo, I. (1992). The Development of Family Policy: A Comparison of Family Benefits and Tax Reductions for Families in 18 OECD Countries. *Acta Sociologica*, 35(3), 201-217. <https://doi.org/10.1177/000169939203500303>
- White, J. M., Martin, T. F., & Adamsons, K. (2018). *Family theories: An introduction*. Sage Publications.
- Wilkinson, H., & Mulgan, G. (1995). *Freedom's Children DEMOS*.
- Zagel, H., & Van Lancker, W. (2022). Family policies' long-term effects on poverty: a comparative analysis of single and partnered mothers. *Journal of European Social Policy*, 32(2), 166-181. <https://doi.org/10.1177/09589287211035690>

Zaghian, I., & Zarei Mahmood Abadi, H. (2021). The Role of Islamic Family Lifestyle in Achieving the Iranian Islamic Model of Progress. *Iranian Islamic Family Studies*, 1(1), 1-18. <https://doi.org/10.30495/iifs.2021.685873>. [in Persian]

Zimmerman, S. L. (1992). Family Trends: What Implications for Family Policy? *Family Relations*, 41(4), 423–429. <https://doi.org/10.2307/585585>

Report:

China Vision 2035, Retrieved from: CSET Original Translation: China's 14th Five-Year Plan (georgetown.edu)

Egypty Vision 2030: The National Agenda for Sustainable Development Egypt's Vision 2030, Retrieved from https://arabdevelopmentportal.com/sites/default/files/publication/sds_egypt_vision_2030.pdf

Kenya Vision 2030, Retrieved from: Kenya Vision 2030 | Kenya Vision 2030

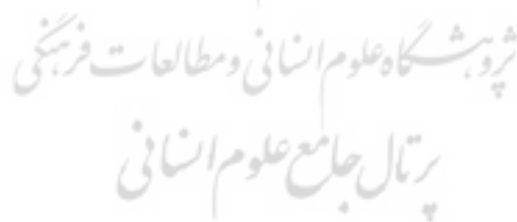
Qatar Vision 2030, Retrieved from: <https://www.gco.gov.qa/en/state-of-qatar/qatar-national-vision-2030/our-story/>

Saudi Arabia Vision 2030, Retrieved from: Saudi Vision 2030 –

The full text of the Islamic-Iranian Model of Progress document, sourced from: <https://khl.ink/f/40693>

UNFPA Report (2021): Retrieved from: <https://arcg.is/XmHOO>

Zambia Vision 2030, Retrieved from: https://zambiaembassy.org/sites/default/files/documents/Vision_2030.pdf

بررسی تطبیقی جایگاه زنان و خانواده در سند چشم‌انداز ایران و منتخبی از کشورهای در حال توسعه

لیلا فلاحتی*

چکیده

تحولات روزافزون در حوزه سیاست‌گذاری اجتماعی، به‌ویژه در زمینه مسائل خانواده، زنان و کودکان، جایگاه این موضوعات را در اسناد ملی و بین‌المللی کشورهای مختلف ارتقاء داده است. هدف این مطالعه بررسی تطبیقی جایگاه زنان و خانواده در اسناد چشم‌انداز ایران و کشورهای چین، عربستان، مصر، قطر، زامبیا و کنیا با استفاده از روش تحلیل مضمون بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سه مضمون اصلی در اسناد کشورهای مختلف به‌ویژه در زمینه خانواده و زنان مورد تأکید قرار گرفته است. نخست، خانواده به‌عنوان محور توسعه اجتماعی با تأکید بر حمایت از ساختار خانواده، مراقبت از کودکان و سالمندان در بسیاری از کشورهای در حال توسعه برجسته است. دوم، توانمندسازی زنان با اصلاحات قانونی، ارتقای حقوق کاری و تقویت مشارکت سیاسی و اقتصادی زنان در نیروی کار و سیاست مورد توجه بوده است. سوم، حمایت‌های اجتماعی برای خانواده‌ها شامل سیاست‌های مالی، جمعیتی و رفاهی است که در کشورهای مختلف برای کاهش فقر و حمایت از خانواده‌های کم‌درآمد و سالمندان طراحی شده‌اند. ایران در مقایسه با دیگر کشورها، در زمینه تدوین شاخص‌های قابل اندازه‌گیری برای سیاست‌های خانواده و زنان ضعف دارد و بیشتر بر ابعاد فرهنگی و ارزشی خانواده و در حوزه زنان نیز با محوریت نقش‌های مادری تأکید دارد. بطور کلی، کشورهای مختلف سیاست‌های جامع حمایتی را برای حمایت از خانواده‌ها و زنان به‌ویژه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌کار

* دانشیار مطالعات زنان، موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران، Falahati@iscs.ac.ir

ORCID: 0000-0003-1423-6412

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۲

گرفته‌اند، هرچند رویکردهای آنها بسته به نوع رژیم رفاهی و شرایط اقتصادی متفاوت است.

کلیدواژه‌ها: زنان، خانواده، سیاست‌گذاری اجتماعی، سند چشم‌انداز، برنامه توسعه، برنامه‌ریزی توسعه.

۱. مقدمه

با گسترش روزافزون نقش سیاست‌گذاری اجتماعی در نظام‌های برنامه‌ریزی کشورهای مختلف، موضوعاتی چون خانواده، زنان و کودکان به‌طور جدی در اسناد کلان ملی و بین‌المللی مطرح شده‌اند. در این میان، سیاست‌های خانواده در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان یکی از محورهای اصلی و سریع‌ترین حوزه‌های رشد هزینه‌های اجتماعی شناخته می‌شود (دالی و فراگینا، ۲۰۱۷). با این حال، همچنان چالش‌هایی در زمینه شناخت الگوهای توسعه سیاست‌های خانواده و میزان انطباق‌پذیری آنها در زمان‌ها و مکان‌های مختلف وجود دارد. مطالعات تاریخی مقایسه‌ای در این حوزه اندک است و اغلب تحت‌تأثیر تغییر دولت‌ها، جایگاه سیاست خانواده در تحلیل‌های جهانی به حاشیه رانده می‌شود.

توجه به زنان و خانواده در نظام برنامه‌ریزی کشورها ریشه‌ای تاریخی دارد و عمدتاً تحت‌تأثیر تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شکل گرفته است. پس از جنگ جهانی دوم، بسیاری از کشورهای صنعتی برای افزایش باروری و ارتقای رفاه خانواده از ابزارهایی مانند کاهش مالیات و مزایای نقدی بهره گرفتند (ونیمو، ۱۹۹۲). با این حال، تمرکز سیاست‌ها بر حمایت از مردان به‌عنوان نان‌آور بود و نقش زنان عمدتاً به فعالیت‌های خانگی محدود می‌شد (دالی و فراگینا، ۲۰۱۸). از دهه ۱۹۶۰ به‌دنبال گسترش جنبش‌های فمینیستی، سیاست‌ها به سمت حمایت از حقوق زنان، ارتقای برابری جنسیتی و ایجاد توازن میان کار و خانواده تغییر یافتند (نیلسن و برانن، ۲۰۱۲). این روند به سیاست‌هایی چون مرخصی والدین، حمایت از مراقبت از کودک و برنامه‌های توانمندسازی زنان انجامید که نمونه‌های آن را می‌توان در کشورهای اسکاندیناوی و شرق آسیا از جمله کره جنوبی مشاهده کرد (چانگ و همکاران، ۲۰۲۱؛ چین و همکاران، ۲۰۱۲).

با وجود این پیشرفت‌ها، رژیم‌های رفاهی و الگوهای سیاست‌گذاری اجتماعی تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر اثربخشی این سیاست‌ها دارند (زاگل و ون‌لنکر، ۲۰۲۲). برای نمونه، در

اروپا احزاب چپ گرایش به افزایش مزایای نقدی بدون تغییر قابل توجه در مالیات دارند، در حالی که احزاب مذهبی بیشتر بر حمایت‌های مستقیم از خانواده تأکید می‌کنند. افزون بر این، شاخص‌های مدرنیته و صنعتی‌سازی تأثیر چندانی بر گسترش حمایت‌ها نداشته و حتی پیشرفت‌های اقتصادی یا افزایش نرخ باروری نیز الزاماً به مزایای بیشتر برای خانواده‌ها منجر نشده است (کلون و همکاران، ۲۰۲۴). در عین حال، حوزه‌هایی مانند مراقبت از سالمندان و خدمات بلندمدت همچنان از مهم‌ترین چالش‌های سیاست‌های خانواده و زنان به شمار می‌روند (اومس، ۲۰۱۹). پژوهش در زمینه سیاست‌گذاری اجتماعی و توجه به مسئله خانواده و زنان در اسناد بالادستی و ملی، یکی از موضوعات محوری در تحلیل‌های اجتماعی و ابزاری برای تحقق اهداف کلان اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌آید. در همین راستا، کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی خاص خود، در پی طراحی سیاست‌هایی هستند که به بهبود وضعیت زنان و خانواده‌ها منجر شود. اهمیت خانواده در ساختار سیاسی و اجتماعی ایران ریشه‌ای تاریخی دارد و این امر در اسناد بالادستی نیز به‌صراحت منعکس شده است. به‌ویژه اصل دهم قانون اساسی، خانواده و ازدواج را مورد تأکید قرار داده و برنامه‌های پنج‌ساله توسعه نیز همواره به ساختار و کارکردهای خانواده توجه داشته‌اند. افزون بر این، ابلاغ سیاست‌های کلی خانواده در سال ۱۳۹۵ توسط مقام معظم رهبری به سران قوا و مجمع تشخیص مصلحت نظام، مؤید جایگاه محوری خانواده در نظام حکمرانی ایران است.

در این میان، سند «الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت» که در سال ۱۳۹۷ به‌عنوان چشم‌انداز دوم جمهوری اسلامی تصویب شد، یکی از مهم‌ترین اسناد بالادستی محسوب می‌شود. این الگو، مسیر کلی تحولات مطلوب ایران را در عرصه فکر، علم، معنویت و زندگی به‌سوی تمدن نوین اسلامی-ایرانی در نیم‌قرن آینده ترسیم کرده و بر شش مبنای محوری شامل مبانی خداشناختی، جهان‌شناختی، انسان‌شناختی، جامعه‌شناختی، ارزش‌شناختی و دین‌شناختی استوار است. همچنین، با تکیه بر مقتضیات اجتماعی، اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، تحقق پنج بخش اصلی سند شامل مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر را تا سال ۱۴۴۴ هدف‌گذاری کرده است. الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به‌مثابه دکنترین منتخب نظام در سطح دولت‌سازی، چارچوب راهبردی برنامه‌ریزی بلندمدت کشور، به‌ویژه در قالب برنامه‌های پنج‌ساله، را ترسیم کرده و پشتیبان گفتمان پیشرفت جامعه ایرانی تلقی می‌شود (امامی، ۱۴۰۰). افق ترسیم‌شده در این سند از طریق ۵۶ تدبیر اجرایی

قابل تحقق است و خانواده در بخش مبانی جامعه‌شناختی آن جایگاهی محوری دارد. در این مبانی، خانواده به‌عنوان «بنیادی‌ترین واحد تشکیل‌دهنده جامعه» با نقش بی‌بدیل در تولید، حفظ و ارتقای فرهنگ معرفی شده و در بیانیه افق نیز بر «خانواده اسلامی-ایرانی» و در تدابیر ۹ و ۴۱ بر اقدامات اجرایی مرتبط با خانواده و زنان به‌عنوان ارکان کلیدی تأکید شده است.

بدون شک، یکی از الزامات در مسیر تحقق اسناد بالادستی و بویژه سند الگو، عمومیت داشتن و در عین حال پوشش ابعاد و جنبه‌های مختلف در حوزه‌های مورد نظر و در عین حال تعیین شاخص، معیارهای واقعی، بومی و استاندارد برای پایش وضعیت و سنجش پیشرفت با محوریت افق‌های ترسیم شده است. علاوه بر این با توجه به گستردگی و اهمیت مباحث مرتبط با زنان و خانواده در اسناد بالادستی ایران، پرسش اصلی آن است که این موضوعات در سایر کشورهای در حال توسعه چگونه مورد توجه قرار گرفته و چه ابعاد و شاخص‌هایی در اولویت سیاست‌گذاری آنان قرار دارد. بر این اساس هدف این مطالعه بررسی تطبیقی جایگاه زنان و خانواده در سند چشم‌انداز ایران و کشورهای در حال توسعه به منظور شناخت چارچوب و ابعاد مد نظر دیگر کشورها است. این بررسی تطبیقی می‌تواند ابزاری برای تشخیص فاصله یا فراز و فرود سیاست‌ها و الگوها ایجاد کند و نه تنها نقطه امتیازات و قوت اسناد ملی را شناسایی می‌کند، بلکه نقاط ضعف و نیازمند به توجه را هم معین می‌نماید.

۲. ملاحظات نظری

ساختار و کارکرد خانواده در سیاست‌گذاری‌ها تحت تأثیر تفسیر ساختار حکمرانی از نهاد خانواده است. به همین نسبت نیز موضوع زنان تحت تأثیر این روایت قرار دارد. در دهه ۹۰ میلادی، خانواده به‌عنوان پل ارتباطی میان دولت و جامعه شناخته شد (گاتیر و کوپس، ۲۰۱۸) و زمینه‌ساز شکل‌گیری ادبیات نظری درباره نحوه تعامل خانواده با ساختارهای اجتماعی گردید (اومز، ۲۰۱۹؛ وندرلیپ و ون دایک، ۲۰۰۱). اگرچه سیاست‌گذاری خانواده ابتدا رویکردی غرب‌محور داشت، اما در سال‌های اخیر با توجه به ضرورت‌ها و نیازهای ملی، شاهد جهانی‌شدن این حوزه هستیم (روبیلا، ۲۰۱۲). سیاست خانواده مجموعه‌ای از تصمیم‌های مرتبط در حوزه‌هایی همچون سلامت، آموزش، اشتغال، مسکن و رفاه است که برای حل چالش‌های خانواده‌ها به کار می‌رود (زیمرم، ۱۹۹۲؛ ایدال و روستگارد، ۲۰۱۸).

در تحلیل تأثیر حکمرانی بر خانواده، نظریه‌های کارکردگرایی نقش مهمی ایفا می‌کنند. این نظریه‌ها، خانواده را نهادی با نقش‌های مشخص در ثبات اجتماعی می‌دانند و بر سیاست‌گذاری از بالا و حمایت از نقش‌های سنتی تأکید دارند (وایت و همکاران، ۲۰۱۸؛ جری و جری، ۱۹۹۱). دیدگاه پارسونز (۱۹۵۱) نیز با تمرکز بر کارکردهایی مانند جامعه‌پذیری کودکان و تثبیت شخصیت بزرگسالان، خانواده را دارای نقش‌های جنسیتی تفکیک‌شده می‌بیند که در آن مرد نقش ابزاری و زن نقش عاطفی ایفا می‌کند (مکلنن، رایان و اسپونلی، ۲۰۰۰). در چارچوب رویکردهای اسلامی، شهید مطهری دیدگاهی متفاوت ارائه می‌دهد. او بر تمایز قانون در جامعه مدنی (عدالت) و جامعه خانوادگی (محبت) تأکید می‌کند و معتقد است خانواده بر پایه وحدت عاطفی و مکمل بودن زن و مرد و نه بر اساس قرارداد اجتماعی شکل گرفته است (مطهری، ۱۳۷۷). از دیدگاه او، کارکردهای خانواده شامل تولید نسل، تربیت فرزندان و ایجاد آرامش است و نقش‌های جنسیتی نیز برخاسته از ویژگی‌های طبیعی و زیستی زن و مرد هستند.

بر اساس این رویکرد، وظیفه ساختار حاکمیتی تقویت ساختار خانواده و در عین حال تخصیص امکانات و تسهیلات برای حمایت از نقش‌های تفکیک‌شده دو جنس در ساختار مفروض از خانواده است. این درحالی است که در چند دهه اخیر، ساختار و کارکردهای خانواده تحت تأثیر پیشرفت‌های فناوری و تغییرات در روندهای جهانی تغییرات جدی را تجربه کرده که از جمله می‌توان به ظهور روندهای معنادار خانواده‌های تک سرپرست (اعم از زن سرپرست و مرد سرپرست) و خانواده گسترده نوین (کونتز، ۲۰۱۶)، روندهای طلاق و بروز آشیانه‌های خالی ناشی از افزایش سهم سالمندان در جمعیت کل (میشل، ۲۰۱۹)، تغییر نقش‌های جنسیتی تحت تأثیر تحولات اقتصادی-اجتماعی از جمله افزایش خانواده‌های دو درآمدی (پیوتروکوسکی و رپتی، ۲۰۱۴) استقلال فرزندان در انتخاب سبک زندگی (ویلکینسون و مولگان، ۱۹۹۵)، برون سپاری فرایندهای جامعه‌پذیری و تربیت فرزندان به نهادهای موازی مثل مهدکودک‌ها و مدارس (پرات و همکاران، ۲۰۱۱؛ هندل، ۲۰۱۱) تسریع در روند ورود و خروج اعضای خانواده مثل مهاجرت‌های تحصیلی و کاری (مازوکاتو و شانس، ۲۰۱۱؛ کونتز، ۲۰۱۶) اشاره نمود. بنابراین در تعیین خط مشی‌های سیاستی و در عین حال تعیین چارچوب‌های اجرایی باید به روندها و تحولات در ساختار و کارکردهای خانواده بویژه در ایران معاصر نیز توجه نمود.

۳. پیشینه پژوهش

تدوین و توسعه سیاست‌های حمایتی در ساختار حکمرانی و اولویت‌یابی موضوعات مرتبط با زنان و خانواده بیش از آن‌که متأثر از عوامل اقتصادی یا دموگرافیک باشد، تحت تأثیر گرایش‌های سیاسی و ایدئولوژی حاکم (مانند احزاب چپ یا مذهبی) قرار دارد. بر این اساس، ساختار حکمرانی و نظام ایدئولوژیک نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌گیری سیاست‌ها و جای‌گذاری حوزه زنان و خانواده در برنامه‌های ملی ایفا می‌کند. فیلگرایا و راسل (۲۰۲۰) در مقایسه سیاست‌های خانواده در کشورهای آسیایی، آمریکایی و اروپایی نشان داده‌اند که تفاوت‌های قابل‌توجهی در رویکردها و سطح پیشرفت این حوزه وجود دارد. برای نمونه، کشورهای اروپایی به‌ویژه شمال اروپا پیشرفته‌ترین سیاست‌های حمایتی از خانواده را شامل مرخصی والدین، خدمات مراقبت از کودکان و پرداخت‌های نقدی ارائه می‌دهند. علاوه بر این، سیاست‌های شغلی در این کشورها با انعطاف بالا طراحی شده و نمونه بارز آن «سهمیه پدر» در مرخصی والدین است که در اروپا رایج شده است. در مقابل، سیاست‌های حمایتی در ایالات متحده محدودتر بوده و تنها برخی ایالت‌ها مرخصی والدین را پیش‌بینی کرده‌اند؛ به‌طوری‌که مسئولیت اصلی بر عهده کارفرمایان باقی مانده است. در آسیا نیز اگرچه کشورهایی چون کره جنوبی و ژاپن در زمینه مراقبت از کودکان و مرخصی والدین پیشرفت‌هایی داشته‌اند، بسیاری از کشورهای آسیایی همچنان با چالش‌های جدی مواجه‌اند و سیاست‌های خانواده در آنها محدود و عمدتاً متمرکز در مناطق خاص است. از این رو، الگوهای حمایتی زنان و خانواده به‌شدت تحت تأثیر نظام‌های سیاسی و رژیم‌های رفاهی قرار دارند.

تنوع و تکرار سیاست‌های خانواده در کشورهای آسیایی و خاورمیانه شدت بیشتری دارد و ارزیابی اثر برنامه‌های حمایت اجتماعی در این منطقه هنوز نوپا و کمتر به گروه‌های سنی خاص مانند کودکان و سالمندان توجه می‌شود. علاوه بر این، در کشورهایی مثل اردن و ایران، تعدد برنامه‌های کوچک‌مقیاس مانعی برای تضمین دسترسی فراگیر به مزایا شده است (ماکادو و همکاران، ۲۰۱۸). در مقابل، در آمریکای لاتین ساختار منسجم‌تر دولتها به اثربخشی بیشتر سیاست‌ها کمک کرده و در کشورهایی با ظرفیت ضعیف‌تر، پذیرش سیاست‌ها اغلب بر اساس اجبار یا تقلید از دیگر کشورها صورت می‌گیرد (گونت، ۲۰۱۹). تونون (۲۰۱۱) در مقایسه سیاست‌های خانواده و زنان در ۲۸ کشور اروپایی و آسیایی نشان داد که کشورهای نوردیک پیشرو در حمایت جامع از والدین شاغل با فرزندان کوچک‌اند،

در حالی که کشورهای انگلوساکسون بیشتر خانواده‌های کم‌درآمد و بزرگ را هدف قرار می‌دهند. کشورهای اروپای شرقی الگوهای متنوع‌تری دارند و در نهایت، کشورهای جنوب اروپا و آسیایی کمترین سطح حمایت از خانواده‌ها را ارائه می‌کنند. به این ترتیب، تفاوت‌های گسترده‌ای میان الگوهای سیاست خانواده مشاهده می‌شود و نکته کلیدی، ضعف سیاست‌های حمایتی در کشورهای آسیایی است؛ در حالی که در حالی که در زبان سیاست‌گذاری این کشورها، بر اهمیت و محوریت خانواده تأکید فراوان می‌شود. در همین راستا، آرسیک و ژرینیک (۲۰۲۴) تأکید کرده‌اند که هرچند برخی کشورها اقدامات قابل توجهی از طریق قوانین اساسی برای حمایت از خانواده انجام داده‌اند، اما این اقدامات در بسیاری موارد نیازمند تکمیل و بسط در قالب قوانین عادی و سیاست‌های ملی است و نمی‌توان یک الگوی جامع ارائه کرد.

مرور ادبیات تجربی در ایران هم نشان می‌دهد که مطالعات متعددی به بررسی جایگاه زنان و خانواده در اسناد بالادستی پرداخته‌اند. از جمله این مطالعه سمواتی و همکاران (۱۳۹۵) با تحلیلی بر جایگاه زن و خانواده در برنامه‌های توسعه‌ای در اسناد فرادستی نظام به این نتیجه رسیدند که مهمترین ضعف در برنامه‌های موجود عدم وجود برنامه‌های ملی راهبردی و اجرایی در این زمینه است. در حالی که صادقی فسایی و عرفان منش (۱۳۹۲) به برهم‌کنشی ناسازگار بین خانواده سستی و ارزش‌های مدرن اشاره دارند و بر لزوم تدوین الگوی ایرانی اسلامی تأکید می‌کنند، عرب خراسانی و سادات حسینی (۱۴۰۰) با بررسی جایگاه خانواده در اسناد بالادستی به این نتیجه رسیدند که ابعاد و ویژگی‌های خانواده در اسناد بالادستی به صورت ذهنی ترسیم شده و با عینت اجتماعی آن در تعارض قرار دارد. در حوزه زنان نیز همین چالش‌ها در ترسیم سیاست‌های کلان قابل مشاهده است. در همین زمینه میرحسینی و و خسروی (۱۴۰۳) در بررسی اسناد بالادستی و سیاست‌های مرتبط با مشارکت زنان به این نتیجه رسیدند که اگرچه در قوانین و سیاست‌های موجود توجه ویژه‌ای به موضوع زن شده با این حال چالش‌ها و موانع بسیاری در خصوص مشارکت زنان وجود دارد که موجب شده در عمل قوانین و سیاست‌ها اجرا نشود.

علاوه بر این مطالعاتی همچون حسن زاده (۱۳۹۲)، خدادادی و همکاران (۱۳۹۴)، عرفان منش (۱۳۹۴)، زاغیان و زارعی (۱۴۰۰)، ثناگویی زاده (۱۴۰۱) و شریعتی و همکاران (۱۴۰۲) تلاش نموده‌اند که ابعاد و شاخص‌های مرتبط با مفهوم خانواده ایرانی-اسلامی در سند چشم‌انداز و اسناد بالادستی را شناسایی کنند، اما از اشکالات این مطالعات عدم

تصریح و تفکیک شاخص‌ها و معیارها و قابلیت سنجش و بررسی و نامشخص بودن مدل آنها بوده است. مرور پیشینه پژوهشی هم بیانگر این است که بیشتر مطالعات همچنان بر مفهوم سازی و مطالعات تفسیری و توصیفی متمرکز هستند و یا بعد محدودی از کارکرد و یا ساختار خانواده را مورد توجه قرار داده اند. علاوه بر این بیشتر مطالعات پیشین به تحلیل سیاست‌های رفاهی و حمایت از خانواده در کشورهای خاص یا مناطق محدود پرداخته‌اند، در حالی که این مطالعه به مقایسه تطبیقی بین کشورهای اسلامی و غیراسلامی، با تأکید بر تفاوت‌های فرهنگی، سیاسی و ایدئولوژیک، پرداخته است.

۴. روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه با استفاده از روش اسنادی و تکنیک تحلیل مضمون به تحلیل و بررسی اسناد چشم انداز کشورهای اسلامی و غیراسلامی با تأکید بر محورهای حوزه خانواده و زنان پرداخته است. داده های این مطالعه از اسناد چشم انداز کشورهای چین، عربستان، مصر، قطر، زامبیا و کنیا استخراج و بخش‌های مرتبط با حوزه زنان و خانواده آنها استخراج شده است. دامنه زمانی در اسناد چشم‌انداز کشورها در جدول ۱ ارائه شده که نشان می‌دهد طولانی‌ترین افق متعلق به ایران با ۴۷ سال و سپس زامبیا با ۲۴ سال و کنیا با ۲۳ سال و چین و قطر ۲۲ سال و عربستان و مصر با ۱۴ سال کوتاه‌ترین افق را دارند.

جدول ۱. بازه زمانی افق چشم‌انداز کشورهای مورد بررسی

نام کشور	منطقه	دین رسمی	افق	مدت چشم انداز
ایران	آسیا	اسلام	۴۷ سال	۲۰۱۸ تا ۲۰۶۵ / ۱۳۹۷ تا ۱۴۴۴
زامبیا	آفریقا	مسیحی	۲۴ سال	۲۰۰۶ تا ۲۰۳۰ / ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۸
کنیا	آفریقا	مسیحی	۲۳ سال	۲۰۰۷ تا ۲۰۳۰ / ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۸
چین	آسیا	کمونستی	۲۲ سال	۲۰۱۳ تا ۲۰۳۵ / ۱۳۹۱ تا ۱۴۱۳
قطر	آسیا	اسلام	۲۲ سال	۲۰۰۸ تا ۲۰۳۰ / ۱۳۸۶ تا ۱۴۰۸
عربستان	آسیا	اسلام	۱۴ سال	۲۰۱۶ تا ۲۰۳۰ / ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۸
مصر	آسیا-آفریقا	اسلام	۱۴ سال	۲۰۱۶ تا ۲۰۳۰ / ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۸

در این پژوهش، به‌منظور شناسایی مضامین کلیدی مرتبط با زنان و خانواده در اسناد رسمی کشورهای در حال توسعه، از روش تحلیل مضمون براون و کلارک (۲۰۰۶) بهره گرفته شد. نخستین مرحله این فرایند، آشنایی با داده‌ها بود. در این مرحله، مجموعه‌ای از اسناد رسمی کشورهای منتخب شامل ایران، مصر، عربستان، قطر، چین، کنیا و زامبیا با دقت بررسی شدند تا پژوهشگر شناختی کلی و عمیق از زمینه‌های مفهومی و محتوایی این اسناد به‌دست آورد. در مرحله دوم، تولید کدهای اولیه انجام شد. در این مرحله، تمامی عبارات و مفاهیمی که به‌طور مشخص به موضوعات زنان و خانواده پرداخته بودند، شناسایی و به‌صورت کدهای مفهومی ثبت شدند. این کدها مبنای اولیه تحلیل مضمون را تشکیل دادند و داده‌ها را به بخش‌های قابل مدیریت تقسیم کردند. سپس در مرحله سوم، پژوهشگر به شناسایی مضامین اولیه پرداخت. در این مرحله، کدهای مشابه یا مرتبط در قالب دسته‌هایی مفهومی سازمان‌دهی شده و مضامین اولیه یا پایه‌ای شکل گرفتند.

این مضامین، سطوح ابتدایی معنایی را بازتاب می‌دادند و به‌مرور با تکرار در داده‌ها و ارتباط مفهومی با یکدیگر، منجر به شناسایی مضامین پیچیده‌تری شدند. در گام چهارم، مضامین اولیه مورد بازنگری و پالایش قرار گرفتند. مضامین موجود با توجه به انسجام درونی، تمایز از سایر مضامین و ارتباط با کل داده‌ها مورد ارزیابی دقیق قرار گرفتند. در این مرحله، برخی مضامین ادغام، حذف یا اصلاح شدند تا ساختار معنایی منسجم‌تری به‌دست آید. در مرحله پنجم، مضامین نهایی تعریف، نام‌گذاری و سازمان‌دهی شدند. بر اساس روابط معنایی و سطح تجریدی آن‌ها، مضامین در سه سطح دسته‌بندی شدند: مضامین پایه که برگرفته از کدهای مفهومی بودند؛ مضامین سازمان‌دهنده که مفاهیم مرتبط را در سطحی بالاتر دربر می‌گرفتند؛ و در نهایت، مضامین فراگیر که ساختار کلی تحلیل را شکل می‌دادند و چارچوب مفهومی نهایی را فراهم می‌کردند. در نهایت، مرحله ششم به تهیه گزارش نهایی اختصاص یافت. در این مرحله، یافته‌ها به‌صورت تفصیلی تحلیل و تفسیر شدند و سه مضمون فراگیر، ۹ مضمون سازمان‌دهنده و ۱۸ مضمون پایه شناسایی شد که هر یک بازتاب‌دهنده ابعاد مختلف سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های فرهنگی و ایدئولوژیک کشورهای مورد مطالعه در حوزه زنان و خانواده بودند.

۵. یافته‌ها

در این مطالعه، با استفاده از روش تحلیل مضمون سه سطحی، اقدام به کدگذاری داده‌های به دست آمده از تحلیل مستندات و اسناد چشم‌انداز کشورهای مورد مطالعه شده است. در این مطالعه سند چشم‌انداز رسمی کشورها که در وب‌سایت‌های رسمی و دولتی منتشر شده بود (جدول ۲) مورد بررسی قرار گرفت. ذکر این نکته ضروری است که الگو و چارچوب کشورها در تدوین اسناد یکسان نبود و تلاش شد که معیارهای پایه و قابل سنجش کشورها بویژه در بخش راهبرد و اهداف در دو حوزه خانواده و زنان استخراج و سپس طبقه‌بندی شود.

جدول ۲. اسناد مورد بررسی بر اساس کشور و محورهای مشترک

کشور	منبع مورد بررسی
ایران	الگوی پایه‌ی اسلامی-ایرانی پیشرفت
عربستان	Saudi Vision 2030
قطر	Qatar National Vision 2030
مصر	The National Agenda for Sustainable Development Egypt's Vision 2030
چین	Outline of the People's Republic of China 14th Five-Year Plan for National Economic and Social Development and Long-Range Objectives for 2035
زامبیا	Republic of Zambia Vision 2030
کنیا	Kenya Vision 2030

در ادامه یافته‌های حاصل از تحلیل اسناد هر کشور بر اساس جایگاه زنان و خانواده بر اساس سه بخش قرارگیری در چشم‌انداز، افق، اهداف کلان و مبانی، در بخش دوم اهداف میانی و محور و در بخش سوم، اقدامات، تدابیر و راهبردها مورد واکاوی قرار گرفته است. مهمترین معیار برای طبقه‌بندی توجه به بخش اقدامات، تدابیر و راهبردها بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سه مضمون فراگیر «خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی»، «توانمندسازی زنان» و «حمایت‌های اجتماعی برای خانواده‌ها» بصورت مشترک مورد توجه قرار گرفته است.

۱.۵ خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی

خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی در سیاست‌های بسیاری از کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه، با تأکید بر سه حوزه اصلی حمایت از ساختار خانواده، مراقبت از کودکان و حمایت از سالمندان بازنمایی یافته است. حمایت از ساختار خانواده عمدتاً بر دو بعد تسهیل ازدواج و تحکیم بنیان خانواده همراه با ارتقای ارزش‌های فرهنگی خانواده‌محور استوار است؛ چنان‌که در ایران و عربستان سیاست‌هایی چون کاهش هزینه‌های ازدواج و ترویج سبک زندگی خانواده‌محور دنبال می‌شود. محور دوم، یعنی مراقبت از کودکان، بر افزایش مشارکت والدین در تربیت فرزندان و کاهش هزینه‌های فرزندپروری تمرکز دارد. در کشورهایی مانند چین و کتیا، این امر از طریق یارانه‌های مستقیم و برنامه‌های اقتصادی برای کاهش فشارهای مالی خانواده‌ها پیگیری می‌شود. محور سوم، حمایت از سالمندان، شامل راهبردهایی چون خدمات مراقبتی بلندمدت و تقویت حمایت خانواده‌محور است. در چین و قطر، ایجاد مراکز حمایتی و تخصیص یارانه برای نگهداری سالمندان توسط اعضای خانواده از جمله اقدامات شاخص در این زمینه به شمار می‌آید.

جدول ۳. مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر مرتبط با «خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی» در اسناد چشم‌انداز کشورهای مورد مطالعه

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی	سازمان‌دهنده	تسهیل ازدواج و تحکیم بنیان خانواده: ایران: تسهیل ازدواج و ارتقای سبک زندگی خانواده‌محور. عربستان: ارائه مشوق‌های مالی و کاهش هزینه‌های ازدواج. قطر: اعطای تسهیلات مالی برای تسهیل ازدواج. چین: حمایت از برنامه‌های «ازدواج آسان» و کمک‌های مالی برای زوج‌های جوان.
		ارتقای ارزش‌های فرهنگی خانواده‌محور: قطر: تأکید بر ارزش‌های اسلامی و سنتی. ایران: ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی. عربستان: حمایت از هویت فرهنگی خانواده.

مضامین مضامین مضامین	مضامین مضامین مضامین	مضامین پایه
مضامین مضامین مضامین	مضامین مضامین مضامین	افزایش مشارکت والدین در تربیت فرزندان: عربستان: برنامه «ارتقاء» برای مشارکت والدین. چین: تقویت همکاری مدارس و خانواده‌ها. قطر: توسعه آموزش خانواده‌محور.
		کاهش هزینه‌های فرزندپروری: چین: یارانه‌های دولتی برای کاهش بار مالی خانواده‌ها. کنیا: کمک‌های اجتماعی برای خانواده‌های آسیب‌پذیر.
مضامین مضامین مضامین	مضامین مضامین مضامین	خدمات مراقبتی بلندمدت: چین: ایجاد مراکز مراقبتی سالمندان. قطر: حمایت مالی و مراقبتی برای سالمندان.
		تقویت حمایت خانواده‌محور: عربستان: تقویت نقش خانواده در مراقبت از سالمندان. ایران: حمایت از خانواده‌ها در نگهداری سالمندان. زامبیا: تسهیل دسترسی خانواده‌ها به خدمات حمایتی.

۲.۵ توانمندسازی زنان

توانمندسازی زنان در اسناد همه کشورهای مورد بررسی به یکی از اولویت‌های اصلی تبدیل شده و بسیاری از کشورها در حال تلاش برای رفع تبعیض‌های جنسیتی در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هستند. توجه به برابری جنسیتی یکی از محورهای مهم در این زمینه است که بر رفع تبعیض در اشتغال و حقوق و تقویت مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان تأکید دارد. در چین، عربستان، و کنیا، اصلاحات قانونی برای افزایش مشارکت زنان در بازار کار و ارتقای حقوق آنان در محیط‌های کاری مشاهده می‌شود. این کشورها با حذف موانع قانونی، ایجاد مشوق‌ها برای زنان و توسعه برنامه‌های آموزشی، تلاش می‌کنند تا میزان مشارکت اقتصادی زنان را افزایش دهند. در عربستان و مصر، تقویت مشارکت سیاسی زنان از طریق برنامه‌های آموزشی، مشارکت در انتخابات و سیاست‌گذاری نیز یکی از اولویت‌ها است. دومین محور در این زمینه سلامت زنان است که شامل دو بعد ارتقای خدمات درمانی مرتبط با زنان و بهبود خدمات پیشگیری و مراقبت‌های اولیه است. در زمینه سلامت زنان، چین و مصر بر ارائه خدمات بهداشتی ویژه، برای پیشگیری از سرطان‌های زنان و سلامت باروری، تأکید دارند. سومین بعد آموزش و

اشتغال زنان بود که فراهم کردن دسترسی برابر به آموزش، به‌ویژه در مناطق روستایی، برای کسب فرصت‌های شغلی بهتر و توسعه فرصت‌های شغلی را شامل می‌شود.

جدول ۴. مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر مرتبط با «توانمندسازی زنان» در اسناد چشم‌انداز کشورهای مورد مطالعه

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
رفع تبعیض در اشتغال و حقوق: چین: حذف موانع قانونی برای اشتغال زنان. کنیا: تضمین مشارکت اقتصادی زنان. زامبیا: مالکیت زمین برای زنان. عربستان: افزایش مشارکت زنان در نیروی کار.	توانمندسازی زنان	توانمندسازی زنان
تقویت مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان: کنیا: افزایش سهم زنان در فرآیندهای سیاسی. قطر: توانمندسازی زنان برای تصمیم‌گیری‌های سیاسی. مصر: حمایت از نقش زنان در سیاست.		
ارتقای خدمات درمانی مرتبط با زنان: چین: پیشگیری و درمان سرطان دهانه رحم و سینه. مصر: ارائه خدمات سلامت باروری. زامبیا: ارتقای بهداشت زنان باردار.	سلامت زنان	
بهبود خدمات پیشگیری و مراقبت‌های اولیه: زامبیا: واکسیناسیون زنان و کودکان. مصر: مراقبت‌های بارداری و تنظیم خانواده. ایران: تأکید محدود بر سلامت مادران.		
دسترسی برابر به آموزش: چین: تضمین فرصت‌های برابر آموزشی. قطر: ارائه آموزش‌های تخصصی به زنان. زامبیا: توسعه مهارت‌های زنان روستایی.	آموزش و اشتغال زنان	
توسعه فرصت‌های شغلی: عربستان: مشاغل خانگی و کارآفرینی برای زنان. کنیا: تسهیل دسترسی زنان به منابع مالی.		

۳.۵ حمایت‌های اجتماعی برای خانواده‌ها

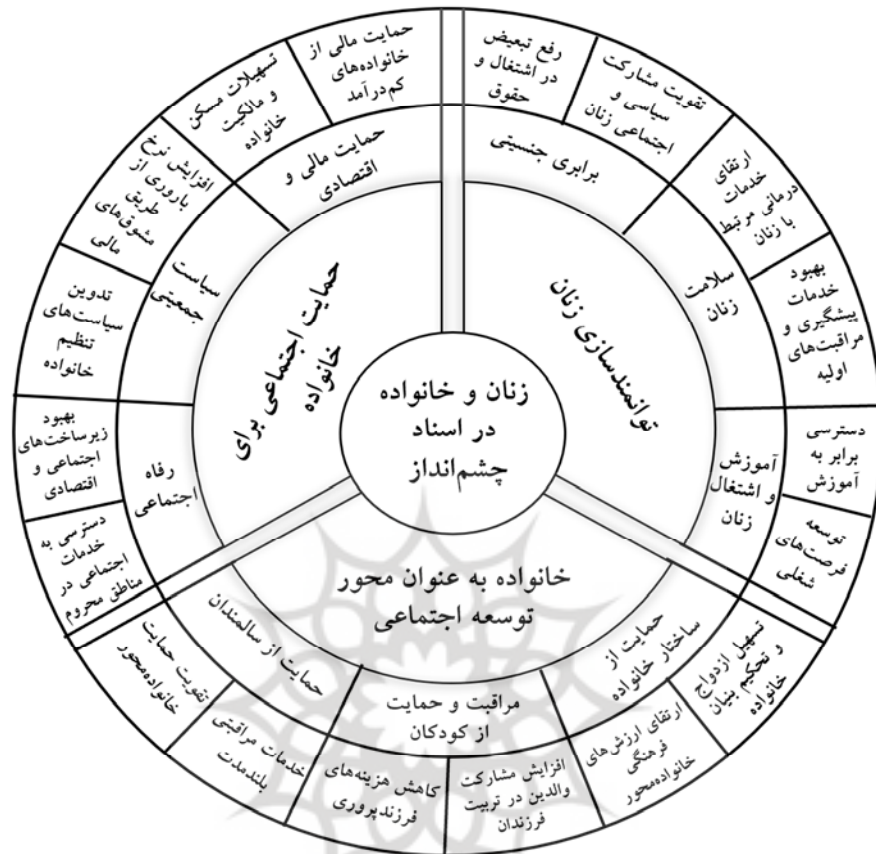
حمایت‌های اجتماعی برای خانواده‌ها در بسیاری از کشورهای مورد بررسی به عنوان یکی از استراتژی‌های کلیدی در سیاست‌گذاری‌های کلان و چشم‌انداز آنها مورد توجه قرار گرفته است. این حمایت‌ها در سه بعد حمایت مالی و اقتصادی، سیاست‌های جمعیتی و رفاه اجتماعی قابل طبقه‌بندی است. حمایت‌های مالی و اقتصادی در دو بعد برنامه‌های حمایتی مالی برای خانواده‌های کم‌درآمد و تسهیلات مسکن و مالکیت خانواده مورد توجه قرار گرفته است. عربستان، قطر و چین بصورت مشخص برنامه‌های بلندمدت برای این شاخص‌ها دارند. سیاست‌های جمعیتی بعد دوم در حمایت‌ها هستند که هم شامل سیاست‌هایی برای افزایش نرخ باروری از طریق مشوق‌های مالی و در عین حال سیاست‌های تنظیم خانواده است. چین و ایران بصورت شاخص در زمینه افزایش جمعیت و کشورهای زامبیا و کنیا و مصر در زمینه کنترل جمعیت برنامه‌ریزی کلان دارند. رفاه اجتماعی به عنوان بعد سوم شامل دسترسی به خدمات اجتماعی در مناطق محروم و بهبود زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی است. ارائه تسهیلات رفاهی به خانواده‌های ساکن در مناطق دورافتاده در کنیا و زامبیا و تمرکز کشورهای ایران، عربستان و قطر در زمینه توسعه زیرساخت‌های اجتماعی از جمله اقدامات در این دو محور است.

جدول ۵. مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر مرتبط با «حمایت اجتماعی برای خانواده‌ها» در اسناد چشم‌انداز کشورهای مورد مطالعه

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
برنامه‌های حمایتی مالی برای خانواده‌های کم‌درآمد: ایران: یارانه‌های مستقیم برای خانواده‌های آسیب‌پذیر. کنیا: تأمین مالی برای خانواده‌های فقیر.	اقتصاد	خانواده
تسهیلات مسکن و مالکیت خانواده: عربستان: توسعه مالکیت مسکن برای خانواده‌ها. قطر: ارائه وام‌های مسکن و مشوق‌های مالی. چین: تسهیلات برای بهبود مسکن.		
افزایش نرخ باروری از طریق مشوق‌های مالی: چین: سیاست‌های تشویقی برای افزایش باروری. ایران: مشوق‌های فرهنگی و مالی برای فرزندآوری.	جمعیت و خانواده	

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
تدوین سیاست‌های تنظیم خانواده: زامبیا: خدمات تنظیم خانواده در مناطق روستایی. مصر: ارتقای دسترسی به روش‌های پیشگیری از بارداری. کنیا: سیاست‌های محدود برای تنظیم جمعیت.	چند رشته‌ای	
دسترسی به خدمات اجتماعی در مناطق محروم: زامبیا: توسعه خدمات بهداشتی در مناطق روستایی. کنیا: ارائه تسهیلات رفاهی به خانواده‌های دورافتاده.		
بهبود زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی: عربستان: توسعه فضاهای عمومی خانواده‌محور. قطر: توسعه زیرساخت‌های اجتماعی. ایران: بهبود زیرساخت‌های رفاهی خانواده‌ها.		

پس از تلخیص مضامین پایه و سازمان‌دهنده؛ مضامین فراگیر با سه محور اصلی شامل خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی، حمایت‌های اجتماعی برای خانواده و توانمندسازی زنان به عنوان موضوعات مشترک در اسناد کشورهای مورد تحلیل استخراج شد. یافته‌ها نشان می‌دهند که در اسناد چشم‌انداز، سهم توجه به موضوع خانواده بیش از حوزه زنان است و هم سیاست‌های اجتماعی مستقیم و هم سیاست‌های غیرمستقیم بر حمایت از خانواده متمرکز است.

شکل ۱. الگوی نهایی پژوهش

تحلیل مضامین نشان داد که هریک از این مضامین فراگیر، از چندین مضمون سازمان‌دهنده تشکیل شده‌اند که در حوزه حمایت‌های اجتماعی برای خانواده‌ها شامل سه بعد رفاه اجتماعی سیاست‌های جمعیتی حمایت مالی و اقتصادی، در حوزه توانمندسازی زنان شامل سه بعد برابری جنسیتی، سلامت زنان و آموزش و اشتغال زنان و در حوزه خانواده به عنوان محور توسعه اجتماعی شامل سه بعد حمایت از ساختار خانواده، مراقبت و حمایت از کودکان و حمایت از سالمندان است. سطوح مختلف این مضامین در نمودار شماره ۱، ارائه شده و می‌تواند مبنای طراحی سیاست‌های بهینه برای حمایت از موضوع زنان و خانواده در اسناد چشم‌انداز مورد توجه قرار گیرد.

۶. نتیجه‌گیری

ساختار خانواده به عنوان یکی از بنیادی‌ترین واحدهای اجتماعی در مرکز توجهات سیاست‌گذاران اکثر کشورهای جهان است و نقش قوام بخش و محوری آن در اعتدال اجتماعی پذیرفته شده است. اگرچه مروری بر نظریات و رویکردهای علمی موبد این نکته است که خانواده در طول قرون گذشته، تحولات زیادی را در ساختار و کارکرد خود تجربه نموده و بر این اساس نیازها و الزامات نوینی را نیز برای سیاست‌گذاران پیش رو گذاشته است. از جمله این تغییرات می‌توان به تغییر در نقش زنان، تحولات در نظام تربیتی کودکان و نقش‌آفرینی بیشتر ساختارهای موازی همچون رسانه، مدرسه، دوستان و شبکه‌های اجتماعی است. بنابراین سیاست‌ها و راهبردهای این حوزه نیز باید به طور موثر و کارآمد بر کارکردهای خانواده و اعضای آن، سلامت و تضمین آینده شکوفا برای فرزندان و دسترسی به کیفیت بالای زندگی متمرکز باشد. در این مطالعه بررسی مقایسه‌ای بین سند چشم‌انداز ایران و کشورهای مسلمان و غیرمسلمان و در حال توسعه در زمینه خانواده و زنان صورت گرفت.

نتایج نشان می‌دهد که این کشورها، علی‌رغم تفاوت در ساختار ایدئولوژیک، بر موضوع خانواده و اهمیت نقش زنان در مسیر پیشرفت و توسعه خود مشترک هستند. در مقایسه کشورها با یکدیگر می‌توان گفت چین به‌طور چشمگیری در زمینه‌های سلامت زنان و خانواده، به‌ویژه پیشگیری از بیماری‌های زنانه مانند سرطان دهانه رحم و سینه، پیشرفت‌های زیادی داشته است. همچنین، چین مشوق‌های مالی برای افزایش نرخ باروری و در سوی دیگر برنامه‌های حمایتی برای سالمندان را اجرا کرده است. این کشور همچنین برای کاهش هزینه‌های فرزندپروری یارانه‌های دولتی ارائه می‌دهد. عربستان نیز در حمایت از خانواده‌ها و زنان اقدامات جدی را مورد توجه قرار داده است. این کشور سیاست‌های حمایتی برای تسهیل ازدواج، ارتقای سبک زندگی خانواده‌محور و افزایش مشارکت زنان در نیروی کار را دنبال می‌کند. علاوه بر این، حمایت از سالمندان از طریق تقویت نقش خانواده‌ها در مراقبت از آنان، یکی از نقاط قوت عربستان است. ایران به‌ویژه در زمینه خانواده‌محور بودن سیاست‌های خود و ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی بیشتر از اقدامات هدفمند و مصداقی، بر ابعاد فرهنگی و بویژه نقش مادری متمرکز است. کنیا و زامبیا به‌ویژه در زمینه حمایت از زنان در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی و همچنین تقویت مشارکت سیاسی و اقتصادی آنان، توجه جدی در سند چشم‌انداز داشته، اما در زمینه‌های سلامت و رفاه

اجتماعی نسبت به چین و عربستان کمتر توجه نموده است. در مجموع، چین با توجه به گستردگی سیاست‌های حمایتی، ارائه خدمات درمانی ویژه، مشوق‌های مالی برای باروری، و سیستم‌های مراقبتی برای سالمندان، به نظر می‌رسد که کامل‌ترین سیاست‌ها و چشم‌انداز اجرایی را برای حمایت از زنان و خانواده‌ها داشته باشد.

مروری بر جایگاه زنان و خانواده در سند چشم‌انداز ایران نشان می‌دهد تلاش برای تحکیم بنیان خانواده، تسهیل ازدواج و ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی محورهای اصلی مورد توجه در سند چشم‌انداز هستند و رابطه جدی با رویکردهای اسلامی دارند. در مقایسه با کشورهایی مانند چین و عربستان، ایران به شدت بر ابعاد فرهنگی و اسلامی خانواده تأکید دارد، در حالی که چین و عربستان بیشتر بر حمایت‌های مالی و اقتصادی از خانواده‌ها تمرکز کرده‌اند. در حوزه زنان، ایران نیز مانند دیگر کشورها به توانمندسازی زنان و ارتقای جایگاه اجتماعی و اقتصادی آنان توجه داشته، با این حال، به‌طور خاص بر نقش مادری متمرکز است. این در حالی است که کشورهایی مانند چین و عربستان بر رفع تبعیض‌های قانونی و افزایش مشارکت زنان در نیروی کار و سیاست تمرکز بیشتری دارند. مقایسه محورهای مورد نظر کشورها با ایران نشان می‌دهد که حوزه کودکان و سالمندان در سند چشم‌انداز بصورت جدی مد نظر قرار نگرفته است و این در حالی است که تاریخ پایان این چشم‌انداز ۱۴۴۴، است که بر اساس پیش‌بینی‌های صندوق جمعیت سازمان ملل (۲۰۲۲)، یک پنجم جمعیت کشور در سال ۱۴۴۰ بالای ۶۵ سال خواهند بود. در عین حال سیاست‌های کلی نظام نیز به سوی افزایش جمعیت حرکت نموده و ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت در سال ۱۳۹۳ نمودی از همین اقدامات است. بنابراین موضوع کودکان یکی از اولویت‌های کشور در چند دهه آینده خواهد بود و متأسفانه در سند هیچ اشاره‌ای به آن نشده است. نکته مورد توجه دیگر در سند چشم‌انداز کشورها، وجود معیارهای روشن و قابل اندازه‌گیری در راهبردها، تدابیر و شاخص‌های موجود است. به عنوان مثال محدودترین سند در این مطالعه متعلق به کشور مصر بود که در آن بصورت مشخص بر کاهش فقر خانواده و معیارهای سلامت برای زنان اشاره شده بود، اما ویژگی مهم و بارز آن مشخص کردن روندهای مورد انتظار از زمان مبدا در مسیر تحقق چشم‌انداز و امکان روندپژوهی و سنجش تغییرات و دستاوردها است.

یکی از ویژگی‌های اسناد مورد بررسی، توجه به کارکردهای متنوع خانواده و ضرورت حمایت از انواع خانوارها مانند سالمندان، افراد معلول، روستاییان، تک‌سرپرستان و

گروه‌های آسیب‌پذیر است. این امر نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران در بدو تدوین چشم‌انداز، معیارهای روشنی برای اولویت‌گذاری و ترسیم افق‌های دسترس‌پذیر داشته‌اند. در همه کشورها نیز بر نقش زنان در حوزه‌های مختلف با تعیین معیارهای مشخص تأکید شده است. به‌طور نمونه، در عربستان افق مشارکت ۳۰ درصدی زنان در اقتصاد ترسیم شده و در چین محورهایی چون اشتغال، سلامت، حقوق مالکیت، رفع خشونت، آموزش و دسترسی برابر مورد توجه قرار گرفته و برای هر کدام شاخص‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت طراحی شده است. این رویکرد امکان سنجش پیشرفت و ارزیابی دستاوردها را در حوزه زنان و خانواده فراهم می‌سازد. در مقابل، چشم‌انداز ایران اگرچه افق بلندمدت‌تری (۴۷ ساله) دارد و در سیاست‌گذاری کلان نقش محوری ایفا می‌کند، اما همچنان فاقد تعریف دقیق و شاخص‌های قابل سنجش برای «خانواده اسلامی-ایرانی» است. در اغلب اسناد دیگر کشورها، چهار شاخص کلیدی شامل بهداشت و سلامت، آموزش، مشارکت سیاسی و مشارکت اقتصادی زنان به‌طور روشن ذکر شده و در برخی موارد معیارهای کمی نیز تعیین شده است. از این رو، چشم‌انداز ایران نیز نیازمند شاخص‌های دقیق، عملیاتی و قابل پایش است تا هم اولویت‌گذاری حوزه‌ها و هم ترسیم مسیرهای موازی برای دستیابی به اهداف سند امکان‌پذیر شود.

یکی از ویژگی‌های اسناد بالادستی در ایران آن است که اگرچه سیاست‌های کلی متعددی در حوزه‌های مختلف تصویب شده‌اند، اما ارتباط شبکه‌ای و نظام‌مند میان آنها برقرار نیست. از این رو، در عملیاتی‌سازی سند چشم‌انداز، توجه به نقش مکمل سایر اسناد بالادستی و تجمیع بخش‌های مرتبط با خانواده و زنان در سیاست‌های کلی سلامت (۱۳۹۳)، خانواده (۱۳۹۵)، جمعیت (۱۳۹۳) و تأمین اجتماعی (۱۴۰۱) برای ایجاد یک نظام یکپارچه ضروری است. بر اساس نظریه سیستم‌های اجتماعی، هر بخش در تعامل با سایر اجزا عمل می‌کند و تغییر در یک بخش بر دیگر بخش‌ها اثرگذار است. بنابراین، اگر خانواده به‌عنوان نهاد مرکزی توسعه اجتماعی و اقتصادی تلقی شود، باید در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی اسناد و برنامه‌های چشم‌انداز بازتاب یابد. تأکید صرف بر ابعاد فرهنگی و اجتماعی، بدون در نظر گرفتن ابعاد اقتصادی و عملیاتی، مانع تحقق اهداف کلان خواهد بود. برای نمونه، هرچند کشورهایی مانند ایران و مصر در اسناد چشم‌انداز خود اهمیت خانواده را برجسته کرده‌اند، اما غفلت از ابزارهای اقتصادی و اجتماعی حمایتی

همچون تسهیلات مالی، فرصت‌های شغلی برای زنان و حمایت از خانواده‌های کم‌درآمد، سالمندان و کودکان، می‌تواند دستیابی به توسعه پایدار و مؤثر را با چالش مواجه سازد. در سند چشم‌انداز ایران، حمایت از خانواده و زنان بیشتر در قالب برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی، مانند ترویج «سبک زندگی اسلامی-ایرانی» و تقویت نقش مادری، دیده می‌شود؛ در حالی که در حوزه اقتصادی، از جمله ایجاد مشوق‌های پایدار برای باروری یا تسهیل اشتغال زنان، توجه کافی نشده است. وضعیتی مشابه در مصر نیز مشاهده می‌شود؛ هرچند در سیاست‌ها بر نقش زنان تأکید شده، اما همچنان در زمینه‌هایی چون اشتغال، ارتقای رفاه خانواده و توسعه خدمات اجتماعی با چالش مواجه است. بررسی تطبیقی نشان می‌دهد اسناد چشم‌انداز کشورهای اسلامی مانند ایران، عربستان، مصر و قطر با تکیه بر اصول اسلامی به تقویت خانواده و جایگاه زنان پرداخته‌اند. در ایران، محوریت «نقش مادری و همسری» زنان بخش عمده‌ای از راهبردها را شکل می‌دهد، در حالی که عربستان و قطر علاوه بر ارزش‌های فرهنگی، حمایت‌های مالی و اجتماعی را نیز مدنظر قرار داده‌اند. مصر نیز به دلیل تجربه تحولات اجتماعی و حقوقی گسترده، بیشتر بر اصلاح قوانین خانوادگی و انطباق آنها با نیازهای روز و استانداردهای حقوق بشری تمرکز دارد. در مجموع، می‌توان گفت هرچند این کشورها توجه قابل ملاحظه‌ای به خانواده و زنان در اسناد چشم‌انداز خود داشته‌اند، اما ضعف در شاخص‌گذاری و عملیاتی‌سازی سیاست‌ها، همچنان مانعی جدی برای تحقق کامل اهداف محسوب می‌شود.

با توجه به اینکه سال پایانی سند چشم‌انداز ایران ۱۴۴۴ شمسی (۲۰۶۵ میلادی) است و تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آینده پیش‌بینی‌ناپذیر خواهند بود، توجه به چند محور کلیدی برای حمایت از زنان و خانواده‌ها در این سند و بخش‌های عملیاتی آن ضروری است. نخست، روند افزایش سطح تحصیلات زنان ضرورت توانمندسازی اقتصادی و سیاسی آنان را برجسته می‌سازد. در این راستا، ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع، دسترسی به منابع مالی و اعتباری برای کارآفرینی، و حمایت از مشاغل خانگی باید در اولویت قرار گیرد. چنین اقداماتی می‌تواند نابرابری‌های جنسیتی در بازار کار را کاهش دهد. دوم، تقویت سیاست‌های جمعیتی و خانواده‌محور همراه با توسعه زیرساخت‌های اجتماعی، ارتقای سلامت زنان و خانواده، توجه به افزایش جمعیت سالمند، سلامت مادران، پیشگیری از بیماری‌ها و بهبود خدمات مراقبتی، از الزامات اصلی به شمار می‌رود. سوم، رفع موانع

فرهنگی و اجتماعی مشارکت زنان از طریق آموزش‌های حقوقی، افزایش آگاهی‌های عمومی درباره حقوق زنان و خانواده و کاهش تبعیض‌های قانونی اهمیت ویژه دارد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که سیاست‌های مرتبط با زنان و خانواده به‌طور مستقیم با نوع رژیم‌های رفاهی کشورها پیوند دارد. در رژیم‌های محافظه‌کار، مانند ایران، عربستان و قطر، تمرکز بر تقویت ساختار خانواده و ترویج ارزش‌های فرهنگی و سنتی است؛ سیاست‌هایی نظیر تسهیل ازدواج، حمایت از سبک زندگی خانواده‌محور و ارائه تسهیلات مسکن نمونه‌ای از این رویکرد محسوب می‌شوند. در مقابل، کشورهای با رژیم‌های لیبرال حداقلی، مانند کنیا و زامبیا، به دلیل محدودیت منابع مالی، بیشتر به سیاست‌های حمایتی حداقلی متکی‌اند که غالباً وابسته به کمک‌های خارجی بوده و بر کاهش فقر و حمایت از خانواده‌های آسیب‌پذیر تمرکز دارد. چین به‌عنوان نمونه‌ای با رژیم سوسیالیستی اصلاح‌شده، از سیاست‌های متمرکز دولتی برای تحقق برابری جنسیتی و حمایت از خانواده؛ از جمله اصلاحات قانونی، یارانه‌های دولتی و ایجاد مراکز حمایتی برای سالمندان بهره می‌برد.

نکته مهم اینکه توانمندسازی زنان در همه کشورها اولویت مشترک است، اما نوع سیاست‌ها بسته به رژیم رفاهی متفاوت است. بطوریکه در رژیم‌های محافظه‌کار، مشارکت اقتصادی و سیاسی زنان در چارچوب ارزش‌های فرهنگی تعریف می‌شود، حال آنکه رژیم‌های لیبرال و سوسیالیستی بیشتر بر برابری فرصت‌ها و اصلاحات قانونی تأکید دارند. بنابراین، نوع رژیم رفاهی نه‌تنها مسیر سیاست‌گذاری در حوزه زنان و خانواده را تعیین می‌کند، بلکه محدودیت‌ها و چالش‌های خاصی نیز به همراه دارد که مستلزم تحلیل‌های عمیق‌تر است.

کتاب‌نامه

امامی، سید مجید (۱۴۰۰) از دفاع غیرعامل تا امنیت فرهنگی؛ سیاست‌ها و تدابیر موجود و مطلوب جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر سند پایه الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، مطالعات امنیت اقتصادی، سال دوم، شماره ۵، صص ۱۱۹ تا ۱۵۴.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27831213.1400.2.1.6.2>

ثناگویی‌زاده، محمد (۱۴۰۱) الگویابی ساختاری کارکرد خانواده ایرانی -اسلامی، روانشناسی و دین، سال ۱۵، شماره ۲ (پیاپی ۵۸)، صص ۱۱۳ تا ۱۳۲.

<https://srb.iau.ir/file/download/page/1732610762-67458acaba75a-8.pdf>

۱۳۶ پژوهش‌نامه زنان، سال ۱۶، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۴

حسن‌زاده، صالح (۱۳۹۲) عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی، پژوهش‌نامه معارف قرآنی (آفاق دین) سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۴۵ تا ۶۸.

10.22054/rjqk.2015.1030

خدادادی سنگده، علی؛ نظری، علی محمد؛ احمدی، خدابخش (۱۳۹۶) شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل مفهومی خانواده سالم اسلامی - ایرانی: مطالعه کیفی، روانشناسی و دین سال دهم، شماره ۳ (پیاپی ۳۹)، صص ۲۵ تا ۴۰.

<https://ravanshenasi.nashriyat.ir/node/406>

زاغیان، ایمان؛ زارعی محمودآبادی، حسن (۱۴۰۰) نقش سبک زندگی خانواده اسلامی در تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مطالعات اسلامی ایرانی خانواده، سال اول پاییز، شماره ۱، صص ۱ تا ۱۸.
<https://doi.org/10.30495/iifs.2021.685873>

سمواتی، زهرا، سطوتی، جعفر، و زرنگ، محمد. (۱۳۹۵). تحلیلی بر جایگاه زن و خانواده در برنامه‌های توسعه‌ای در اسناد فرادستی نظام. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۸ (۲) (مسلسل ۳۰)، ۴۹-۶۸.
<https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/821580>

شریعتی، الهام؛ بهرامی، لیلا؛ صفدرزاده، سیده فائزه (۱۴۰۲) تحلیلی بر اصل ۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و انطباق شاخص‌های آن با قوانین ناظر بر خانواده، مطالعات حقوق عمومی دوره ۵۳، شماره ۱، صص ۵۳۳ تا ۵۵۵

10.22059/jpls.2021.309409.2547

صادقی فسایی، سهیلا؛ عرفان منش، ایمان (۱۳۹۲) تحلیل جامعه‌شناختی تأثیرات مدرن شدن بر خانواده ایرانی و ضرورت تدوین الگوی ایرانی اسلامی، زن در فرهنگ و هنر دوره ۵ بهار ۱۳۹۲، شماره ۱، صص ۶۳ تا ۸۴

10.22059/jwica.2013.30353

عرب خراسانی، سمیه و سادات حسینی، فضیه (۱۴۰۰). تحول معنایی خانواده در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، دوره ۲۸، شماره ۲، صفحات ۲۸۷ تا ۳۱۱.

(DOI): 10.22059/jsr.2022.88949

عرفان منش، ایمان (۱۳۹۴) بازنمایی و تحلیل الگوی خانواده اسلامی ایرانی در گفتمان انقلاب اسلامی، معرفت فرهنگی اجتماعی، سال ششم، شماره ۳ (پیاپی ۲۳)، صص ۵ تا ۲۶.

<https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/en/node/225>

مطهری، مرتضی (۱۳۷۷)، یادداشت‌های استاد مطهری، تهران، صدرا
میرحسینی، زهرا و خسروی دهقی، کوثر. (۱۴۰۳). تحلیل مضمون اسناد بالادستی و سیاست‌های مرتبط با مشارکت زنان در اقتصاد. علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد دوره ۲۱ شماره ۴، صفحات ۳۱ تا ۷۰.

doi: 10.22067/social.2023.82714.1354

- Abd al-Ati, H. (1977). *The family structure in Islam* (pp. 148-165). Baltimore, MD: American Trust Publications
- An-Na'im, A. A. (2006). Shari'a and Islamic Family Law: Transition and Transformation. *Ahfad Journal*, 23(2), 2-30.
- Ahmad, K. (1974). *Family life in Islam*. Islamic Foundation.
- An-Na'im, A. (Ed.). (2002). *Islamic family law in a changing world: A global resource book* (p. 159). London: Zed Books.
- Arab Khorasani, S., & Sadat Hosseini, F. (2021). The Semantic Transformation of the Family in the Higher-Level Documents of the Islamic Republic of Iran. *Sociological Studies (Formerly Social Sciences Letters)*, 28(2), 287-311. (DOI): 10.22059/jsr.2022.88949 [in Persian]
- Arsic, J., & Jerinic, J. (2024). Going back to the drawing board: The picture of family support in European constitutions. *Children and youth services review*, 159, 107489.
- Bambra, C. (2007). Going beyond the three worlds of welfare capitalism: regime theory and public health research. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 61(12), 1098-1102. <https://jech.bmj.com/content/61/12/1098.info>
- Bowen, D. L. (2004). Islamic law and the position of women. *Islam and social policy*, 14-44. <http://dx.doi.org/10.2307/j.ctv17vf6q5.5>
- Chin, M., Lee, J., Lee, S., Son, S., & Sung, M. (2012). Family policy in South Korea: Development, current status, and challenges. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 53-64. <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9480-1> <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9480-1>
- Chung, W. Y., Yeung, W. J. J., & Drobnič, S. (2021). Family policies and care regimes in Asia. *International Journal of Social Welfare*, 30(4), 371-384. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12512>
- Coontz, S. (2016). *The way we never were: American families and the nostalgia trap*. Hachette UK.
- Daly, M., & Ferragina, E. (2018). Family policy in high-income countries: Five decades of development. *Journal of European Social Policy*, 28(3), 255-270. <https://doi.org/10.1177/0958928717735060>
- Daly, M., & Ferragina, E. (2018). Family policy in high-income countries: Five decades of development. *Journal of European Social Policy*, 28(3), 255-270. <https://doi.org/10.1177/0958928717735060>
- Emami, S. M. (2021). From Passive Defense to Cultural Security, Existing and Desirable Policies and Measures of the Islamic Republic of Iran: with Emphasis on the Basic Document of the Iranian Islamic Model of Progress. *Economic Security Studies Quarterly Journal*, 2(1), 119-154. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27831213.1400.2.1.6.2> [in Persian]
- Erfan Mansh , Iman.(2025) A Review and Analysis of the Islamic-Iranian Family Pattern in the Islamic Revolution Discourse. *Ma'rifat-e Farhangi Ejtemai*, 6(3), 5-26. <https://marefatefarhangi.nashriyat.ir/en/node/225> [in Persian]

- Eyda, G. B., & Rostgaard, T. (2018). Introduction to the handbook of family policy. In *Handbook of family policy* (pp. 2-9). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781784719340.00007>
- Faruqi, L. I. A. (1978). An extended family model from Islamic culture. *Journal of Comparative Family Studies*, 243-256. <https://iiit.org/wp-content/uploads/2018/09/islamextendedfamily-1.pdf>
- Filgueira, F., Rossel, C. (2020). Family Policies Across the Globe. In: Nieuwenhuis, R., Van Lancker, W. (eds) *The Palgrave Handbook of Family Policy*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54618-2_10
- Gauthier, A. H., & Koops, J. C. (2018). The history of family policy research 11 Anne H. Gauthier and Judith C. Koops. In *Handbook of family policy* (pp. 11-23). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781784719340.00009>
- Handel, G. (Ed.). (2011). *Childhood socialization*. Transaction Publishers.
- hasanzadeh, S. (2015). Reinforcing the Family in the Islamic Culture. *Quranic Knowledge Research*, 4(15), 45-68. doi: 10.22054/rjk.2015.1030.
- Jary, D., & Jary, J. (1991). *HarperCollins dictionary of sociology*. (New York: HarperCollins).
- khodadadi Sangdeh , Javad, Nazari, Ali mohammad, Ahmadi, Khodabakhsh.(2025) The Indices of Family Wealth and Providing a Conceptual Model of the Islamic-Iranian Family: a Qualitative Research. *Ravanshenasi Wa Din*, 10(3), 25-40. <https://ravanshenasi.nashriyat.ir/node/406> [in Persian]
- Kleven, H., Landais, C., Posch, J., Steinhauer, A., & Zweimüller, J. (2024). Do family policies reduce gender inequality? Evidence from 60 years of policy experimentation. *American Economic Journal: Economic Policy*, 16(2), 110-149. DOI: 10.1257/pol.20210346
- Machado, A. C., Bilo, C., Soares, F. V., & Osorio, R. G. (2018). Overview of non-contributory social protection programmes in the Middle East and North Africa (MENA) region through a child and equity lens. <https://hdl.handle.net/10419/207167>
- Mallat, C., & Connors, J. F. (Eds.). (1990). *Islamic family law* (Vol. 3). BRILL.
- Mazzucato, V., & Schans, D. (2011). Transnational families and the well-being of children: Conceptual and methodological challenges. *Journal of Marriage and the Family*, 73(4), 704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00840.x>
- McLennan, Gregor, Allanah Ryan and Paul Spoonley (2000) *Exploring society: Sociology for New Zealand students*. (Auckland: Pearson Education New Zealand Limited).
- Mirhosseini, Z., & Khosravi Dehqi, K. (2024). Content Analysis of Higher-Level Documents and Policies Related to Women's Participation in the Economy. *Social Sciences Journal of Ferdowsi University of Mashhad*, 21(4), 31-70. doi: 10.22067/social.2023.82714.1354 [in Persian]
- Mitchell, B. A. (2019). Empty nest. *Encyclopedia of gerontology and population aging*, 288, 1-6. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_317-1

- Nilsen, A., & Brannen, J. (Eds.). (2012). *Transitions to parenthood in Europe: A comparative life course perspective*. Policy Press.
- Ooms, T. (2019). The evolution of family policy: Lessons learned, challenges, and hopes for the future. *Journal of Family Theory & Review*, 11(1), 18-38. <https://doi.org/10.1111/jftr.12316>
- Osorio Gonnet, C. (2019). A comparative analysis of the adoption of conditional cash transfers programs in Latin America. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 21(4), 385-401.
- Parsons, Talcott (1951) *The social system*. (New York: Free Press).
- Piotrkowski, C. S., & Repetti, R. L. (2014). Dual-earner families. In *Women and the Family* (pp. 99-124). Routledge.
- Powers, D. S. (1993). The Islamic inheritance system: a socio-historical approach. *Arab LQ*, 8, 13. <https://doi.org/10.1163/157302593X00285>
- Prot, S., Anderson, C. A., Gentile, D. A., Warburton, W., Saleem, M., Groves, C. L., & Brown, S. C. (2015). Media as agents of socialization. *Handbook of socialization: Theory and research*, 276-300. <https://psycnet.apa.org/record/2015-05080-012>
- Robila, M. (2012). Family policies in Eastern Europe: A focus on parental leave. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 32-41. <https://doi.org/10.1007/s10826-010-9421-4>
- Sadeghi Fasaei, S., & Erfanmanesh, I. (2013). A Sociological Analysis of the Impacts of Modernization on the Iranian Family and the Necessity of Developing an Iranian-Islamic Model. *Women in Culture and Art*, 5(1), 63-84. 10.22059/jwica.2013.30353. [in Persian]
- Samavati, Z., Sotouti, J., & Zarang, M. (2016). An Analysis of the Position of Women and Family in Development Programs in the Higher-Level Documents of the System. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 8(2), 49-68. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/821580> [in Persian]
- Sana-gooyizadeh, M. (2022). Structural Modeling of the Functions of the Iranian-Islamic Family. *Psychology and Religion*, 15(2), 113-132. <https://srb.iau.ir/file/download/page/1732610762-67458acaba75a-8.pdf>
- Shariati, E. , Bahrami, L. and Safdarzadeh, S. F. (2023). An Analysis of Article 10 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran and the Application of its Standards to the Laws Governing the Family. *Public Law Studies Quarterly*, 53(1), 533-555. doi: 10.22059/jpls.2021.309409.2547. [in Persian]
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review*, 37(1), 57-87. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x>
- Van Dijk, L., & Van Der Lippe, T. (Eds.). (2001). *Women's employment in a comparative perspective*. Transaction Publishers.
- Wennemo, I. (1992). The Development of Family Policy: A Comparison of Family Benefits and Tax Reductions for Families in 18 OECD Countries. *Acta Sociologica*, 35(3), 201-217. <https://doi.org/10.1177/000169939203500303>

- White, J. M., Martin, T. F., & Adamsons, K. (2018). *Family theories: An introduction*. Sage Publications.
- Wilkinson, H., & Mulgan, G. (1995). Freedom's Children DEMOS.
- Zagel, H., & Van Lancker, W. (2022). Family policies' long-term effects on poverty: a comparative analysis of single and partnered mothers. *Journal of European Social Policy*, 32(2), 166-181. <https://doi.org/10.1177/09589287211035690>
- Zaghian, I., & Zarei Mahmood Abadi, H. (2021). The Role of Islamic Family Lifestyle in Achieving the Iranian Islamic Model of Progress. *Iranian Islamic Family Studies*, 1(1), 1-18. <https://doi.org/10.30495/iifs.2021.685873>. [in Persian]
- Zimmerman, S. L. (1992). Family Trends: What Implications for Family Policy? *Family Relations*, 41(4), 423-429. <https://doi.org/10.2307/585585>

Report:

- China Vision 2035, Retrieved from: CSET Original Translation: China's 14th Five-Year Plan (georgetown.edu)
- Egypty Vision 2030: The National Agenda for Sustainable Development Egypt's Vision 2030, Retrieved from https://arabdevelopmentportal.com/sites/default/files/publication/sds_egypt_vision_2030.pdf
- Kenya Vision 2030, Retrieved from: Kenya Vision 2030 | Kenya Vision 2030
- Qatar Vision 2030, Retrieved from: <https://www.gco.gov.qa/en/state-of-qatar/qatar-national-vision-2030/our-story/>
- Saudi Arabia Vision 2030, Retrieved from: Saudi Vision 2030 –
- The full text of the Islamic-Iranian Model of Progress document, sourced from: <https://khl.ink/f/40693>
- UNFPA Report (2021): Retrieved from: <https://arcg.is/XmHOO>
- Zambia Vision 2030, Retrieved from: https://zambiaembassy.org/sites/default/files/documents/Vision_2030.pdf